

[itobiad], 2020, 9 (3): 2740/2767

**Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla
Sembolik Etkileşimi¹**

Symbolic Interaction of Denizli Wall Painting Mosque Motifs with
Buldan Weaving

Hicran Hanım HALAÇ

Doc. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
Assoc. Prof., Eskişehir Technical University, Faculty of Architecture
e-mail: hicranhalac@gmail.com/ Orcid ID: 0000-0001-8046-9914

Merve GÜLŞEN

Doktora Öğrencisi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
PhD Candidate, Eskişehir Technical University, Faculty of Architecture
e-mail: mervegulsen03@gmail.com/ Orcid ID: 0000-0002-1078-9389

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 28.04.2020
Kabul Tarihi / Accepted : 08.07.2020
Yayın Tarihi / Published : 30.09.2020
Yayın Sezonu : Temmuz-Ağustos-Eylül
Pub Date Season : July-August September

Atıf/Cite as: Halaç, H , Gülşen, M . (2020). Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla Sembolik Etkileşimi . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 9 (3) , 2740-2767 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/56503/728123>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 – İstanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

¹ Bu makale Econder I. Uluslararası İktisat, İşletme ve Sosyal Bilimler adlı 18-20 Ekim 2019 tarihli kongrede sözlü olarak sunulmuş 'Denizli Camilerinde Görülen Kalem İşi Motiflerin Denizli Dokumasındaki Motiflerle Kıyaslanması' adlı tam metni yayınlanmış bildirinin genişletilmiş halidir.

Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla Sembolik Etkileşimi

Öz

Semboller bilim, din ve günlük yaşamda insanlar arası etkileşimde önemli rol oynar. İnsanlar tarihin ilk zamanlarından itibaren olay ve olguları sembolleştirme yoluna gitmişlerdir. Sembollerle yaşadıkları mekânları ve kullandıkları objeleri süslemişlerdir. Süslemeyle duygu, düşünce ya da bilgi aktarmışlardır.

Bu çalışmada Denizli ili mimari ve dokuma ürünlerinin sembolik açıdan benzerliklerini göstermek amaçlanmıştır. Denizli ili sınırları içinde bulunan ahşap tavanlı ve nakışlı camiler içinden yoğun kalem işi süslemeleri bulunan Baklan-Boğaziçi Cami ve Acıpayam-Yazır Cami seçilmiştir. Seçilen iki cami örneği içinde camilerde bulunan kalem işi süslemeler, türlerine ve bulunduğu yere göre sınıflandırılmıştır. Denizli ilinde gelişen ve saraya kadar yayılan Buldan dokuması seçilerek örnekler üzerinden motif incelemesi yapılmıştır. Seçilen yapılar ve ürünler ayrı ayrı değerlendirildikten sonra benzer semboller tespit edilmiştir. Seçilen iki camide sembolik benzerlikler daha yoğun olmakla birlikte dokumalarda da benzer sembollere rastlanmıştır. Semboller farklı yüzeylerde farklı anlamlar taşımalarına rağmen aynı kültür ürünü olarak ortak mesajlar iletmektedir.

Özet

İnsanlar her zaman farklı iletişim yolları kullanmışlardır. Mağara duvarlarına yapılan resimlerden göçebe kültüründe çadırlara yapılan motiflere ve dokumalara işlenen süslemelere kadar birçok yüzeye semboller işlenmişlerdir. Bir resim ya da sembol birçok kelimeyi ifade etmektedir. Geçmiş doğru anlayıp günümüzü doğru değerlendirmemize yardımcı olurlar. Semboller öncelikle insanların içinde bulunduğu mekânlar, giydikleri kıyafetler ve günlük yaşamda kullandıkları nesnelere işlenmiştir. Sembollerle bu nesnelere ve ortamlara anlam kazandırılmıştır. Semboller kimi zaman bir durumun anlaşılması için, kimi zaman geleceğe bir miras bırakmak amacıyla kimi zaman ise bir statü göstergesi olarak kullanılmıştır.

Mimaride semboller, dini ve sivil birçok mimari eserin süslemesinde kullanılmışlardır. Taş, ahşap, çini ve tuğla gibi malzemeler farklı boyutlarda ve dizilimlerde kullanılarak, yüzeyler üzerine çeşitli boyalar uygulanarak ya da oyma tekniğiyle süslemeler yapılmıştır. Dönemsel olarak farklı semboller

Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla Sembolik Etkileşimi

yoğun olarak kullanılmış olsa da semboller genellikle doğadan esinlenerek oluşturulmuş, farklı geometrilere dönüştürülmüştür. Bu geometrilerin en çok görüldüğü yüzeylerden birisi de dokumalardır. Dokumalar üzerine işlenen motifler, kullanan kişiler hakkında ait olduğu toplum, toplum içinde görevleri hakkında bilgiler vermektedir.

Bu çalışmada, sembollerin mimari ve dokumadaki benzerliklerini tespit etmek amaçlanmıştır. Mimaride batılılaşmayla birlikte yoğun olarak görülen kalem işi süslemelerinin ve ülkemizde uzun geçmişi bulunan dokuma kültürünün birbiri ile etkileşimi gösterilmek istenmiştir. Kalem işi süslemeli camilerin yoğun olduğu ve dokumasıyla meşhur Denizli ili örneklem olarak seçilmiştir.

Kalem işi süslemeler sıva, ahşap, bez gibi yüzeylere boyalarla uygulanan süsleme tekniğidir. Çalışma kapsamında incelenen Denizli'deki kalem işi süslemeli camiler araştırılmış ve Çivril-Bayat, Çivril-Savranşah, Akköy-Yukarı, Kale-Cevherpaşa, Çal-Kocaköy, Güney- Belenardıç, Baklan-Tekke, Baklan-Boğaziçi Acıpayam-Yazır, Tavas-Hırka, Pamukkale-Hacıkaplan, Acıpayam-Yassıhöyük, Bozkurt-Baklankuyucak ve Çivril-Menteş gibi birçok camiye ulaşılmıştır. Camilerdeki süslemeler genellikle duvarların panolara ayrılarak içlerine şekiller işlenmesiyle oluşturulmaktadır. Ağırlıklı olarak mavi, kırmızı, sarı ve yeşil renkleri kullanılmıştır. Camilerdeki süslemeler ahşap üzerine yapılan süslemeler ve duvar üzerine yapılan süslemeler olarak ayrılmaktadır. Ahşap üzerine yapılan süslemeler minber, vaaz kürsüsü, ahşap direkler, kirişler, pervazlar ve tavanda görülmektedir. Ahşap çıtalarla yapılan çıtakari süslemelerin olduğu camilerde süslemelerin içine ve üzerine boyalarla bezemeler yapılmıştır.

Çalışma Çivril-Bayat ve Savranşah, Güney- Belenardıç, Acıpayam Yazır, Baklan-Boğaziçi camileri detaylı incelenmiştir. Süslemeler duvar üzerine yapılan ve ahşap üzerine yapılan süslemeler olarak buldukları yüzeye göre sembolik, mimari, geometrik, bitkisel semboller, meyve sembolleri ve yazılar olarak ayrılmıştır. Dokuma örnekleme olarak Denizli için marka değeri taşıyan Buldan dokuması ve halı-kilimler alınarak satış yerlerinde ve belgelerde bulunan dokumalarda işlenen motifler incelenmiştir. İncelenen beş cami ve iki dokumada ortak benzerliği olan sembollere rastlanmıştır. Çalışma için ortak benzerliği en çok olduğu tespit edilen Yazır ve Boğaziçi camileri kalem işi süslemeli cami örnekleme olarak, Buldan İşi ise dokuma

örneklemi olarak seçilmiştir. İçerik analizi yöntemiyle semboller karşılaştırılmıştır.

Süslemelerde bitkisel motifler olarak gül, lale, menekşe, yaprak, tomurcuk, karanfil, palmet, ağaç, selvi, sarmaşık, stilize çiçek, dallar ve natürmortlarda tespit edilmiştir. Mimari tasvirler olarak Kâbe, cami- minare, kuyu ve külliye tasvirlerine rastlanmıştır. Sembolik tasvirlerde ise vazoz, perde, cennet-cehennem, güneş, sırat, terazi, ibrik, tomurcuk ve şamdan sembolleri kullanılmıştır. Rozet, yıldız, çarkifelek, kartuş ve S hatlar geometrik motifler olarak görülmektedir. Karpuz, nar ve üzüm gibi meyve motiflerine rastlanırken, sülüs ve aynalı yazı stilleri de cami ve dokumalarda karşılaşılan süslemelerden olmuştur. Yazır Cami, Boğaziçi Cami ve Buldan Dokumasında ortak olarak en çok karşılaşılan motifler bitkisel sembollerdir. Üç örneklem içinde bitkisel sembollerden gül, lale, yaprak, karanfil, ağaç, stilize çiçek ve dallarda ortaklık görülürken, sembolik motiflerden vazoz sembolü de camilerde ve dokumada görülmektedir. Geometrik sembol ve mimari tasvirlerde Buldan Dokuması ve iki camide ortaklıklar olmasına rağmen üç örneklemin kendi arasında kesişen ortaklığı bulunmamıştır. Meyve sembollerine sadece Yazır camisinde rastlanmıştır.

Semboller insanlar için ortak bir dil oluşturur. Semboller sadece şekilsel olarak değil anlamsal olarak da kompozisyon oluşturmaktadır. Bir cami duvarlarına yapılan şekiller tüm harim duvarları, tavanı, kolon ve girişlerine yapılan süslemelerle bir bütün oluşturmaktadır. Bulunduğu bölgenin yapısını yansıtmakta, dini inancı hakkında bilgi vermektedir. Tarikatlara ait sembollerin bulunduğu camilerden ve yazılardan bunu anlıyoruz. Duvarlara yapılan süslemeler ile aynı zamanda mekânın maneviyatını yükseltmek de amaçlanmaktadır. Kutsal sayılan Kâbe, cami gibi tasvirlerin cami duvarlarına işlenmesi, Allah'ın sembolü olan lale ve Hz. Muhammed'in kokusunun sembolü olan gül motiflerinin işlenmesi bu sebeptedir. Semboller işlendiği yüzeye göre farklı yorumlanabilir. Buldan Dokumasında karşımıza çıkan lale, gül gibi semboller doğanın bir yansıması olarak kullanılsa da ortak bir dil içindedirler.

Dokuma ve mimari tarih boyunca birbirinden hep etkilenmiş disiplinlerdir. Teknolojideki gelişmeler gittikçe artmakta ve dokuma ve mimaride el emeği ile yapılan motifler yerini hazır üretim süslemelere bırakmaktadır. Kalem işi süslemeli camilerimizin birçoğu korunmasız bir şekilde kendi haline bırakılmaktadır. Gereken müdahalelerin yapılmaması sebebiyle kalem işi süslemeleri silinmiş ya da yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış birçok yapıımız vardır. Aynı zamanda birçok dokuma türü şu an unutulmuş veya

Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla Sembolik Etkileşimi
unutulmaya yüz tutmuştur. Önemli değerlerimizden olan dokumalarımız ve kalem işi süslemeli camilerimizin önemi, korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından iyi anlaşılmalıdır. Bu çalışmanın, tüm bu eserlerin öneminin vurgulanması ve gelecek nesillere aktarılması adına farkındalık oluşturması istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sembolik Etkileşim, Kalem İşi, Dokuma, Motif, Süsleme,

Symbolic Interaction of Denizli Wall Painting Mosque Motifs with Buldan Weaving

Abstract

Symbols play an important role in the interaction between people in science, religion and daily life. People have been on the way to symbolize events and facts from the earliest history. The decorated the places they lived and the objects they used with symbols. They convey emotion, thought or knowledge through ornamentation.

In this study, it is aimed to show the symbolic similarities of the architectural and weaving products of Denizli province. The Baklan-Boğaziçi Mosque and the Acıpayam-Yazır Mosque, which have intense pencil works, were selected among the mosques with wooden ceilings and embroidery in the city of Denizli. Among the two mosque examples selected, the pen-work decorations found in mosques are classified according to their type and location. The Buldan weaving that developed in Denizli province and spread to the palace was selected and motif analysis was performed on the samples. Similar symbols were identified after selected structures and products were evaluated separately. Although the symbolic similarities are more intense in the two mosques, similar symbols were found in the weavings. Although symbols carry different meanings on different surfaces, they convey common messages as products of the same cult.

Summary

People have always used different ways of communication. From paintings made on cave walls to motifs made on tents in nomadic culture to decorations rendered in textures, symbols have been embroidered on many surfaces. A picture or a symbol mean many words. They help us for understanding the past and evaluating the present correctly. Symbols are primarily engraved on the places where people are in, the clothes which they wear, and the objects which they use in their daily life. Sometimes, the

symbols were used to understand a situation, to leave a heritage to the future or to be as a status indicator.

Symbols were used in the decoration of many religious and civil buildings in the architecture. Materials such as stone, wood, tile and brick were used in different sizes and layouts, and also various decorations were applied on the surfaces or carved with carving technique. Although different symbols were used intensively periodically, the symbols were generally inspired by nature and turned into different geometries. One of the most visible surfaces of these geometries is weaving. The motifs which are rendered on the weaves provide information about the user's society and their social duties.

In this study, it is aimed to identify the similarities of symbols in architecture and weaving. The interaction between the carving ornaments which are seen common with westernization in architecture and the weaving culture which has a long history in the our country are aimed to be shown. Denizli province is a famous city with its many hand-woven mosques and hand-made ornaments. Therefore it was chosen as the sample.

Pen work decoration is the decoration technique that is applied on surfaces such as plaster, wood, cloth with paints. Within the scope of the study, The Denizli's mosques which has pen-work decorations were investigated and many mosques such as Çivril-Bayat, Çivril-Savranşah, Akköy-Yukarı, Kale-Cevherpaşa, Çal-Kocaköy, Güney - Belenardıç, Baklan-Tekke, Baklan-Boğaziçi Acıpayam-Yazır, Tavas-Hırka, Pamukkale-Hacıkaplan, Acıpayam-Yassihöyük, Bozkurt-Baklankuyucak and Çivril-Menteş were reached. The decorations in the mosques are usually formed by dividing the walls into panels and processing the shapes inside them. Mainly blue, red, yellow and green colors are used. The decorations in the mosques are divided into two groups. These are ornaments made on wood and ornaments made on the wall. Decorations made on wood are seen in mimbar, sermon podium, timber poles, beams, architraves and ceiling. In the mosques where there are 'çitakari' decorations made with wooden slats, decorations were made with paints on and inside the decorations.

In this study, Çivril-Bayat and Savranşah, Güney- Belenardıç, Acıpayam Yazır, Baklan-Boğaziçi mosques were analyzed in detail. The decorations are divided into two groups because of their surfaces: The ornaments are on the wall and wood. And also they can be categorized into various groups because of some specialties such as symbolic, architectural, geometric, vegetative - fruit symbols and writings. Buldan weaving and carpet-rugs which have a brand value for Denizli were chosen as the weaving sample. In addition their motifs which are seen in the sales places and documents were analyzed. The symbols which have common similarity were determined in the five mosques and two weavings. Yazır and Boğaziçi mosques, have the most similarities for the study. So, they were chosen as the sample because of their hand-carved ornaments. Also Buldan handwork was chosen as the woven sample. Symbols were compared with the content analysis method.

Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla Sembolik Etkileşimi

Roses, tulips, violets, leaves, buds, carnations, palmets, trees, cypresses, ivy, stylized flowers, branches and still lifes were determined as floral motifs. Depictions of the Kabe, mosque- minaret, well and kulliye were determined as architectural depictions. In the symbolic depictions, the symbols of vases, curtains, heaven-hell, sun, row, scales, ewer, bud and candlestick were used. Rosette, star, passionflower, cartridge and S lines are seen as geometric motifs. While fruit motifs such as watermelon, pomegranate and grape are encountered, the sulus and mirrored writing styles are among the ornaments encountered in the mosques and weavings. The most common motifs where are found in the Yazır Mosque, Boğaziçi Mosque and Buldan Weaving are herbal symbols. Among the three samples, there is a partnership in rose, tulip, leaf, carnation, tree, stylized flowers and branches. The vase symbol from symbolic motifs is seen in the mosques and weaving. Although there are partnerships in Buldan Weaving and two mosques in the geometric symbols and architectural depictions, there are not intersecting partnership was determined between the three samples. The fruit symbols were determined in Yazır Mosque only.

The symbols form a common language for people. They create composition as both formal and semantic. The shapes which are created on the mosque's walls form a whole with ornaments on all harim walls, ceiling, columns and beams. It reflects the structure of the region where it is in and gives information about its religious belief. We understand this from the mosques and inscriptions with the symbols of the sects. It is also aimed to increase the spirituality of the space with the decorations made on the walls. For this reason, the depictions of the Kaaba and the mosque which are regarded as sacred, are engraved on the walls using the tulip which is the symbol of Allah and the rose motifs which are the symbol of the Prophet Muhammad's smell. Symbols can be interpreted differently—because of their surface which they're processed. Although the tulip and rose symbols are used as a reflection of nature, they are in a common language in the Buldan Weaving.

The weaving and architecture are disciplines which have always been influenced by each other throughout history. Technological advances are increasing gradually and the handcraft motifs in weaving and architecture are giving place to ready decorations. Most of the our handcrafted mosques are left unprotected. We have many structures whose penwork decorations have been erased or faced with the danger of collapse because of the lack of necessary interventions. At the same time, many types of weaving are forgotten completely. The importance of our weaving and pen-decorated mosques which are among our important values, must be understood well for their protection and transferring to future generations. This study is aimed to raise awareness about emphasizing the importance of all these works and to transfer them to future generations.

Keywords: Symbolic Interaction, Hand Craft, Weaving, Pattern, Adornment

Giriş

Kültür bir milletin maddi, manevi ürettiği değerlerdir. Bütün sanatlar maddi ve manevi birikimlerden beslenmektedir. Sanat, nesnelere kendi penceresinden yorumlayıp ona yeni kimlik kazandırmaktır. Sanatın sonucu olarak ortaya çıkan eserler, toplumların davranış biçimlerini yansıtmaktadır. Sanat eserleri barındırdığı görsel zenginliklerin yanında kültürel yansımaların da ortaya koyulduğu eserlerdir. Sanat, ulusların ve bireylerin arasındaki iletişimde önemli kanallar açmaktadır. Sanat eserlerinde kullanılan her detay toplumların kültürel yansımalarının okunmasını mümkün kılmaktadır (Dolunay, Kahraman ve Nuhoğlu, 2019, s. 172; Soysaldı, 2018, s. 305). Sanat eserlerinde kullanılan en önemli detaylardan biri süslemelerdir. Süslemeler sanat eserine değer katmakla birlikte kendi başına sanat eseri niteliği taşımaktadır.

Süsleme olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlu kendisini ve çevresini koruma içgüdüğü ile doğadan yararlanma yollarını aramıştır. İlk insanlarda korunma, kutsallık diyebileceğimiz kavram etrafında oluşmuştur. Kutsal olan nesne süsleme aracı olarak kullanılmıştır. Süsleme; bir nesnenin güzel görünmesi için düzen içerisinde sembollerin bir araya gelerek, zevk ve duyguların yansıtılmasıdır. Her çağda, çağın anlayışına göre güzellik kavramı gelişmiş, süsleme dönemlere göre farklılıklar göstermiştir. Süsleme sanatı, insanların göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçmeleriyle ekonomik, coğrafi vb. birçok faktör etkisiyle her toplum için farklı gelişmiştir (Alp, 2009, s. 6; Akgün, 2007, s. 45,46). Süsleme ögesi olarak semboller yoğun bir şekilde kullanılmış, semboller de zamanla gelişmiş ve değişmiştir.

İnsanlar tarih öncesi zamanlardan itibaren doğayı, insanı, nesneyi semboller vasıtasıyla anlatmaya çalışmıştır (Alp, 2009, s. 1). En gelişmiş toplumlardan en ilkel toplumlara kadar insanlar, mekânlara hürmet göstermiş, saraylardan mağaralara kadar yaşadıkları mekânı kendi kültür motifleriyle süslemişlerdir. İlk zamanlarda kullanılan hayvan sembolleri İslamiyet'le birlikte sadeleştirilerek şematik hale getirilmiş, stilize şekilde kullanılmaya başlamıştır. Stilize edilen motifler farklı kompozisyonlarla duvar, çini, halı, dokuma ve deri gibi birçok nesne üzerine uygulanmıştır (Baysal, 2016, s. 191). Bu motifler yoğun olarak dokuma ve mimaride karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten bugüne, bu iki disiplin hep etkileşim içinde olmuş ve kullanılan motif ve desenler yönünden birbirlerini beslemiş ve etkilemiştir (Halaç ve Baran, 2018, s. 2818).

Çalışmada alan olarak kalem işi bezemeli cami örneklerinin yoğun olarak bulunduğu ve dokumanın merkezlerinden olan Denizli ili seçilmiştir. Çalışmada cami duvarlarında işlenen kalem işi motiflerin ve Buldan Dokumalarındaki motiflerin benzerliklerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma alanıyla ilgili olarak kaynaklarda; süsleme sanatı hakkında genel bilgi edindiğimiz makaleler (Akgün, 2007; Alp, 2009; Çetinor Batuş, 2015; Soysaldı, 2018), mimaride kalem işi sanatının gelişimini

Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla Sembolik Etkileşimi

anlatan makaleler (Alyaç, 2018; Baysal, 2016; Kabakçı , 2013; Salbacak, 2018; Demiriz, 1979), kalem işi gelişimini aktaran tezler (Azizsoy, 2015; Şimşir, 1990; Hatipoğlu, 2007; Sevinçtav Kanlıçay, 2010) bulunmaktadır. Türkiye'deki kalem işi süslemeli cami örneklerine ulaştığımız yayınlar (Atak, 2015; Baysal, 2018; Demirarslan, 2016; Duran, 1992; Erçin Koçer, 2019; Alyaç, 2018; Yıldırım, 2018; Ülkü, 2016)'dir. Ayrıca süsleme motifleri anlamları için (Dolunay, Kahraman, & Nuhoğlu, 2019; Çağlıtütüncügil, 2013; Satıcıoğlu, 2020; Harman, 2015; Altier, 2019) kaynaklarından yararlanılmıştır. Denizli ilinde bulunan kalem işi süslemeli camilere yönelik incelenen makaleler (Beykal, 1997; Çakmak Ş. , 1994; 2014; Çirtil , 2007; Çevrimli, 2017; Kaya, 2010), incelenen tezler ise (Beykal, 1996; Çakmak Ş. , 1991; Mavuşoğlu, 2008)'dir. Çalışmalarda örneklemini oluşturan eserin özelliklerinden ve süslemelerinden bahsedilmiş fakat Denizli için farklı disiplinlere ait eserlerde süslemelerin değerlendirildiği bir çalışmaya ulaşılmamıştır. Bu çalışmada dokuma ve mimari örnekleri üzerinden disiplinler arası bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çalışmalar incelendiğinde camilerde işlenen sembollerin ve üslupların benzerlikleri dikkat çekmektedir. Denizli için yapılan taramalarda ulaşılan Acıpayam-Yazır, Baklan-Boğaziçi, Çivril-Savranşah, Çivril-Bayat ve Güney-Belenardıç Camileri incelenmiştir. Beş camiye ait sembollerin değerlendirildiği bir tablo oluşturulmuştur. Bu yapılar arasında geniş alanlara yayılmış olan Buldan Dokuması sembolleriyle karşılaştırıldığında en çok ortak sembollerin olduğu Boğaziçi Camisi ve Yazır Camisi çalışma örneklemleri olarak seçilmiştir. Denizli ilinde seçilen bu iki yapı için detaylı inceleme yapılmıştır. Ayrıca dokumaya yönelik yapılan araştırmalarda (Kaynar ve Tonus, 2014; Yurteri ve Ölmez, 2008; Yıldız, 2011; Akpınarlı ve Balkanal , 2012; Gürcan Yardımcı, 2016) kaynaklarına ulaşılmış, bölgeye özgü dokumasıyla çalışma örneklemleri olan Denizli-Buldan Dokuması için (Erdoğan ve Öztürk, 2019; Utkun ve Arpacı Gündoğan, 2014; Yanar ve Erdoğan, 2019; Köşklük, 2009; Akoğlu , 2018) kaynaklarından yararlanılmıştır. Bu araştırmalarda mimari ve dokumanın sürekli etkileşim içinde olan iki disiplin olması vurgusunun geçmesi, bu durumun tesadüfi olmadığını göstermektedir. Kullanılan sembollerin bütünlüğü ve etkileri ele alındığında, bugün mimari eserler ve dokumalarda bu sembollerin yaşatılması gerektiği görülmektedir.

Çalışmada Boğaziçi Cami ve Yazır Cami duvarlarında ve tavanlarında bulunan süslemeler, sıva üzerine yapılan kalem işleri ve ahşap üzerine yapılan kalem işleri olarak incelenmiştir. İncelenen camilerde bulunan kalem işi süslemeleri; bitkisel motifler, sembolik motifler, geometrik motifler, meyve motifleri, mimari tasvirler ve yazılar olarak gruplandırılıp tablolştırılmıştır. Denizli ilinin önemli dokuma türlerinden biri olan Buldan Dokumaları üzerinde kullanılan motifler de tespit edilip tablolştırılmıştır. Buldan Dokuması için örneklerinin tespitinde Denizli merkezinde bulunan satış noktalarındaki Buldan Dokumaları fotoğraflanarak belgelenmiş, incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Camilerdeki motifler ve Buldan Dokumalarında bulunan motifler tespit edilip ortak motifler belirlenmiştir.

Ağırlıklı olarak bitkisel motiflerin ortaklaşa kullanıldığı görülmüş, bu motiflerin de stilize edilerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Bitkisel motiflerin yanında geometrik motifler, yazılar ve sembolik motiflerde de benzerliklere rastlanmıştır; geometrik motif, mimari tasvir ve meyve motiflerinde incelenen örneklerde ortaklık görülmemiştir. Farklı disiplinlerdeki semboller benzerlik olarak karşılaştırılmıştır. Bu çalışma farklı disiplinlerdeki kültür ürünlerinin benzer özelliklerinin ortaya konulması açısından önem taşımaktadır. Değerli bir iletişim aracı olan sembollerin temellerini iyi anlamak ve doğru kullanmak, işlendiği yüzeyin önemini arttırmaktadır.

1. Kalem İşi

Türklerde süsleme sanatı Orta Asya'ya kadar dayanmaktadır. Farklı inançlar ve farklı kültürlerin etkisi altında süsleme sanatını geliştirmiş, farklı temalarda süsleme ürünleri ve motifleri ortaya koymuşlardır. İslamiyet anlayışında canlı figürlerin kullanılmaması nedeniyle Türk süsleme sanatçıları, süsleme unsuru olarak insan figürü yerine stilize edilmiş çiçek, geometrik formlar ve meyve motiflerini ağırlıklı olarak kullanmıştır. Türk süsleme sanatı klasik çağını 16. ve 17. yüzyılda yaşamış, 18. yüzyılda ise Batıya yönelmeye başlamış, ilk dönemde bu yönelme Avrupa sanatıyla Türk sanatının harmanlanması şeklinde görülmüştür. 16. yüzyıl motiflerine göre daha gerçekçi motifler işlenmiştir. Doğadaki güzellikleri soyutlamak yerine gerçekçi tasvirleriyle kullanmışlardır 18. yy' da Lale Devriyle batılı üsluplar da uygulanmış, manzara resimleri de iç mekânlarda kullanılmıştır. 19. yy' da mimaride, iç mekânlarda natüralist üslupla süslenmiş dini ve sivil yapı örnekleri çoğalmıştır (Hatipoğlu, 2007, s. 1; Alyaç, 2018, s. 272; Salbacak, 2018, s. 73; Kabakçı , 2013, s. 30).

Türkler tarih sahnesine çıktıktan sonra büyük medeniyetler kurmuş; hat, minyatür, kalem işi ve çini gibi geleneksel el sanatlarında kıymetli birçok miras bırakmışlardır (Kabakçı , 2013, s. 30). Kültürler ortaya çıktıkları ortamdan beslenir ve çevresini besler. Osmanlı kalem işi sanatının da çevresini etkilemesi ve çevresinden etkilenmesi söz konusudur (Talas ve Aksoy, 2006, s. 459). Türk sanatında sivil ve dini mimariyi oluşturan yapıları süslemek amacıyla çeşitli yüzeylere, fırçalarla boya uygulaması sonucu oluşan bezemelere kalem işi denmektedir (Hatipoğlu, 2007, s.11).

Kalem işi, Türk-İslam mimarisinde önemli yer tutmaktadır. Bu süslemeler yapının mimari üslubuna ve tarihine dair özellikler taşıması, Osmanlı sanatı ve mimarisi içindeki yapıldıkları dönemin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerini aktarması sebebiyle önem arz etmektedir (Demirarslan, 2016, s. 151). Kalem işi Türk Sanatında, erken devirde mevcutken Selçuklularla yaygınlaşmış, Osmanlı'da en üst düzeye ulaşmıştır. Araştırılan ve araştırılmayı bekleyen birçok kalem işi yapı bulunmaktadır. Kalem işi sanatı, mimaride üzerine yapıldığı nesneye göre isimlendirilmektedir. Ahşap üzerine, deri üzerine, taş üzerine ve mermer üzerine yapılan kalem işleri olarak ayrılmaktadır (Atak, 2015, s. 197; Baysal, 2018, s. 21).

Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla Sembolik Etkileşimi

Kalem işi, sivil yapılarda ağırlıklı olarak dış cephe, sofa ve başoda da görülmektedir. Dini mimaride harim duvarları, kubbe ve son cemaat yerinde görülmektedir. En çok tercih edilen renkler kırmızı, mavi, beyaz, sarı ve yeşildir. Kalem işlerini yapan ustaların genelde yerli olmasından yola çıkarak, bölgenin günlük hayatını duvarlara yansıttıkları sonucuna ulaşılabilir (Erçin Koçer, 2019, s. 3223).

1.1. Denizli'deki Kalem İşi Süslemeli Cami Örnekleri

Mimari eserler toplumsal yaşamın yansımalarının en güzel örneklerindedir. Göçebe zihniyetinde evler dayanıksız malzeme ile yapıldığı için el işleri ile süslenmiştir. Göçler, yangınlar gibi faktörler etkisiyle sanat zenginliği kaybolmuş ancak cami, han, köprü gibi sağlam yapılar varlıklarını koruyabilmişlerdir (Çetinor Batuş, 2015, s. 319). Bu durumlardan en çok hasar gören süsleme türü kalem işi sanatı olmuştur.

Ahşap direkli ve tavanlı cami geleneği Anadolu Selçuklularından beri devam etmektedir. İstanbul'dan sonra Anadolu'da da yayılan duvar resmi, sivil yapılarda ve dini yapılarda kullanılmış özellikle ahşap direkli camileri resimle donatmak yaygınlaşmıştır. Denizli ili, ahşap tavanlı-direkli cami mimarisinde Batılılaşma Dönemine özgü duvar resmi ve kalem işi süsleme geleneğinin yoğun bir şekilde uygulandığı yörelerdendir (Çakmak Ş. , 2014, s. 169). Denizli ilinde bulunan kalem işi süslemeli yapılar genellikle 18. yy sonlarına tarihlenmektedir. Yapıların çoğu süsleme, üslup ve çizim hataları dâhil benzer özellik göstermektedir. Camilerin duvarlarındaki kalem işi süslemelerde; vazodan çıkan çiçekler, gül, lale, yaprak ve stilize çiçekler en çok kullanılan bitkisel motiflerdir. Camilerde altıgen, daire ve yıldız gibi geometrik süslemelere rastlanmaktadır. Mimari tasvir olarak, Kâbe, cami ve minare tasvirleri bulunmaktadır. Cennet, cehennem, mizan, kuyu tüfek, perde, kandil ve kürsü gibi sembolik tasvirlerde, camilerin duvarlarında yerini almıştır (Beykal, 1997, s. 73). Aynı zamanda madalyonlarda içinde sülüs ve ayna stili yazılarda bulunmaktadır. Duvarların tamamı kalem işi süsleme olan camiler, zamanla bakımsızlık ve kullanılmama sebebiyle ağır hasar almış durumdadırlar.

2. Dokuma

İnsanoğlu var olduğundan itibaren barınma, giyinme gibi ihtiyaçlarını karşılamak zorunda kalmıştır. Dokumacılığın başlangıcını ele alırken, belli bir tarihten söz edilemez. Çünkü dokumacılık insanın varoluşuyla birlikte bugüne kadar süregelmiştir (Yıldız, 2011, s. 390). Dokumacılığın gelişimi ise büyük ölçüde son 850 yıl içerisinde gerçekleşmiştir. Büküm ve dokuma makineleriyle, el tezgâhları yerlerini makineleşmeye bırakmış, böylece el emeğine dayanan dokuma olgusu değişmiş üretim hızlanmıştır. 1980'li yıllardan sonra, bilgisayar sistemlerinin çok hızlı gelişmesiyle, dokuma üretim hızında sürekli artış olmuştur (Köşklük, 2009, s. 21).

Osmanlı dokumacılığı, Anadolu Selçuklular ve Beylikler devrinden aldığı dokuma mirasını geliştirerek nitelikli ürünler vermiştir. Dokuma sanatı, Osmanlı'nın sosyal, ekonomik, kültürel ve ticarî hayatında önemli bir paya sahip olmuştur. Devlet hazinesine büyük gelir sağlayan dokuma ticareti devlet kontrolünde gelişmiştir. Kumaş, yapısı ve teknik özellikleri itibari ile kolay yıpranan bir malzeme olmasına rağmen padişahların elbiseleri özenle saklanmıştır. Bu sayede ağırlıklı olarak 15. yy' da Osmanlı kumaşları ve dokuması hakkında bilgi sahibi olabilmekteyiz (Gürcan Yardımcı, 2016, s. 219).

2.1. Denizli'de Dokuma

El sanatları; üretildiği zamanı, mekânı, etnik yapıyı vb. birçok gerçeği yansıtmaları ve geleceği aydınlatmaları açısından önemli bir kültürel miras özelliği taşımaktadırlar (Kaynar ve Tonus, 2014, s. 80). Her yöre kendine özgü karakteristik özelliklerini dokuma ürünlerinde yansıtmaktadır.

Dokumacılıkta üretimin hammaddeye bağlı ve ustalık gerektirmesi; hammadde ve ustaya sahip bölgelerde daha çok gelişme göstermesini sağlamıştır. Hammadde ve usta avantajları sayesinde dokuma merkezleri uzun zaman değişmeden devam etmiştir. Dokumanın gelişim gösterdiği, bu avantajlara sahip illerden biri de Denizli'dir. Denizli, tarihte dokuma sanatında öncü olmuştur. Antik dönemlerden günümüze kadar dokumacılık Denizli'de var olmuş ve gelişim göstermiştir. Osmanlı döneminde Denizli dokuması, sanat ve kalite bakımından yüksek özelliklere sahip olan, önemli bir ekonomik gelir kaynağı olmuştur (Akoğlu, 2018, s. 928).

Dokuma; toplumun duygusunu, yaşayışını ve değerlerini yansıtmaktadır. Dokumacılık yöre kültürünün en önemli sembolü olarak görülmektedir. İnsanların örtünmek gibi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan dokumacılık, zamanla geleneksel hale gelmiştir. Bu geleneğin önemli bileşenlerinden biri dokumaların üzerindeki motiflerdir. Motifler yayıldığı coğrafyada, sanatın kökenini tespit etmede en önemli ipuçlarını vermektedir (Soysaldı, Tekkılıç ve Kılıç, 2016).

Denizli ilinde dokumacılık kültürü önemli bir yere sahiptir. Denizli dokumaları renk ve desenleriyle üstün ürünlerdir. Geçmişte yaygın biçimde evlerde ve atölyelerde yapılan dokumacılık, günümüzde fabrikalarda devam ettirilmektedir. Denizli merkezi dışında Buldan, Sarayköy, Çal, Babadağ, Tavas, Güney ve Kale ilçelerinde; halı, pamuklu dokumalar, şalvarlıklar, yatak-çarşaf bezleri gibi birçok dokuma ürünü elde edilmektedir (Yanar ve Erdoğan, 2019).

3. Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami ve Buldan Dokuması Örnekleri

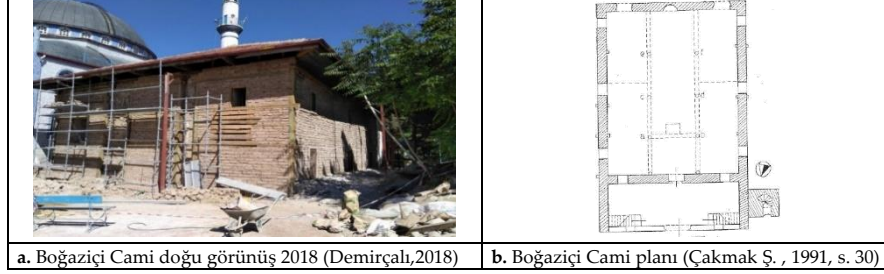
3.1 Baklan- Boğaziçi Cami

Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla Sembolik Etkileşimi

Baklan Boğaziçi Camisi'nin Baklan ilçesine uzaklığı 12 km'dir. Sahunları ayıran kemer ayaklarında, süslemelerin yapıldığı tarih olan H.1188 tarihi görülmektedir (Beykal, 1997, s. 74).

Tablo 1: Boğaziçi Cami Görünüş ve Plan Şeması

Tablo 1'de görülen cami planında, harim sekiz ahşap direkli sütunla üç sahına ayrılmıştır. Harimin kuzeyinde sonradan yan sahnalara doğru genişletilmiş 'U' şeklinde uzanan bir üst mahfil bulunmaktadır. Son cemaat yeri, iki katlı bir düzene sahip olup üst kattaki harimi son cemaatle ayıran duvar kaldırılarak kadınlar mahfiline dâhil edilmiştir.

Cami güney-kuzey doğrultusunda kırma çatılı geniş saçaklıdır. Pencerelerin tümü dikdörtgen şeklinde olup doğu ve batı cephelerindeki pencerelerde ahşap malzeme kullanılmıştır (Beykal, 1997, s. 22).

İnşa malzemesi olarak, temelde ve yerden yaklaşık bir metre yüksekliğe kadar moloz taş, üst kısımlarda ise kerpiç kullanılmıştır. Yapı toprak damlı iken, 1948 yılında üzerindeki toprak alınarak dört yöne meyilli kırma çatıyla örtülmüştür. Harimin köşesindeki minare 1952 yılında inşa edilmiştir. Alçı mihrap, yarım daire kesitli bir nişe sahiptir. Mihrap nişinin kavsarası beş sıra mukarnasla doldurulmuştur (Çakmak Ş. , 1991, s. 28).

Yapıdaki süslemeler ahşap süslemeler ve kalem işi süslemeler olarak ayrılmıştır. Kalem işi süslemeler de yapıldıkları yere göre; ahşap üzerine ve duvar üzerine yapılan süslemeler olarak ikiye ayrılmış Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Boğaziçi Cami Motif Tablosu

MOTİF İSİMLERİ	AHŞAP ÜZERİNE YAPILAN				DUVAR ÜZERİNE YAPILAN			
	Kemer Karmı	Pervaz	Kemer Köşeleri	Ana Kiriş	Doğu	Batı	Kuzey	Güney
Bitkisel Motifler	Gül					X		X
	Lale		X	X		X		X
	Menekşe		X		X		X	
	Yaprak	X	X		X	X		
	Karanfil			X				
	Palmet		X		X			
	Rumi				X			
	Ağaç			X				
	Stilize çiçek	X		X	X	X		X
	Sarmaşık					X		X

	Dallar	X			X	X	X	X	X
	Selvi					X			
Mimari Tasvir	Kâbe								X
	Cami					X	X		
	Minare					X	X		X
	Kuyu								X
	Vazo			X			X		X
Sembolik Tasvir	İbrik	X							
	Perde								X
	Güneş								X
	Cennet					X			X
	Cehennem					X			
	Sırat					X			
	Terazi					X			
	Şamdan								X
	Rozet								
Geometrik Motifler	Yıldız			X	X				X
	S Hatlar				X	X	X	X	X
	Çarkıfelek					X			
	Kartuş	X							
	Yazı	Sülüs				X	X		X

Baklan Boğaziçi Cami'nde tablodaki sembollerin dışında tarikatlara ait; teber, topuz, sancak, piştov, makas ve tüfek gibi semboller de işlenmiştir.

Duvar üzerine yapılan süslemeler alçı üzerine fresko tekniğiyle yapılmıştır. Harim duvarları yatayda S kıvrımlarla üç bölüme ayrılmış, her bölüm dikey S kıvrımlarla bölünerek dikdörtgen panolar oluşturmuştur. Bu panolarda işlenen ağırlıklı olarak bitkisel motifler olmak üzere sembolik motifler, geometrik motifler ve mimari semboller ile yazılar Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3: Boğaziçi Cami Duvar Üzerine Yapılan Süslemeler

			
a: Kuzey duvarı	b: Güneydoğu duvarı	c: Güney duvarı	d: Güneybatı duvarı
			
e: Stiliz çiçek motifi	f: Rozet motifi	g: Tarikatlara ait semboller	h: Doğu duvarı cami tasviri
			
i: Cennet-cehennem-	i: Vaaz kürsüsü tasviri	j: Ağaç motifi	k: Batı duvarı cami tasviri

Kaynak: 3b,3c, 3d (Boğaziçi Kasabası Eski Cami, 2019), diğer fotoğraflar (Pektaş, 2011)

Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla Sembolik Etkileşimi

Ahşap üzerine yapılan süslemeler ahşap kapı kanatları, kemer karınları, kemer köşelikleri, ana kirişler ve orta sahında toplanmış, Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4 Boğaziçi Cami Ahşap Üzerine Yapılan Kalem İşi Süslemeler

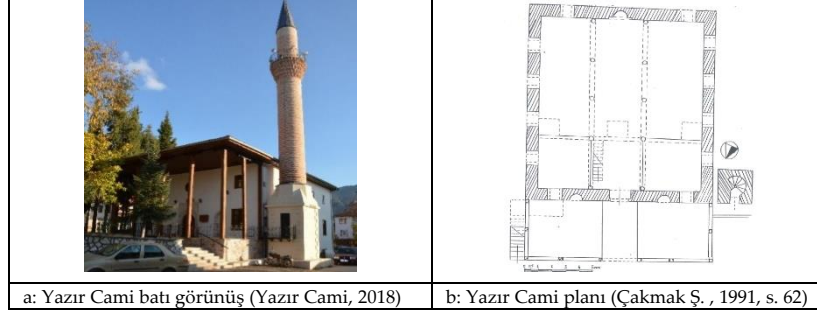
			
a: Pervazlardaki motifler	b: Pervazlardaki motifler	c: Tavan motifleri	d: Kirişlerdeki motifler
			
e: İbrik motifi	f: Kemer karnı ağaç motifi	g: Kirişlerdeki motifler	h: Kemer köşesi motifleri

Kaynak: 4b, 4d, 4e, 4f (Demirçalı,2018) ;4a, 4c, 4g, 4h (Pektaş, 2011)

3.2 Acıpayam-Yazır Cami

Acıpayam ilçesinin 21 km batısında Yazır kasabasının merkezinde yer almaktadır. Harim girişinin üstünde yer alan kitabeden inşa tarihinin 1217 olduğu anlaşılmaktadır (Beykal, 1997, s. 37).

Tablo 5: Acıpayam Yazır Cami Görünüş ve Plan Şeması

Tablo 5'te görülen cami ahşap direkli ahşap tavanlı cami tipinde kareye yakın bir plana sahiptir. Cami kuzeydeki son cemaat yeri ve son cemaat yeri köşesinde bulunan minarenden oluşmaktadır (Çakmak,1991, s.62). Mihraba dik uzanan iki sıra halindeki altısı serbest ve ikisi kible duvarına, ikisi kuzey duvarına bitişik olan, her sırada beşerden toplam on ahşap direk ile üç sahına ayrılmıştır. Harimde mihrabın karşısında balkonu andıran ahşap mahfil bulunmaktadır.

Üst mihrap ekseninde yer alan niş mukarnas ile doldurulmuştur. Minber sonradan güney-doğu köşesine ahşaptan yapılmıştır. Vaaz kürsüsü güney-doğu köşesinde yer almaktadır. Cami, subasman seviyesine kadar kesme taşla örülmüştür. İnşa malzemesi olarak moloz taş kullanılmıştır. Kemerler, direkler ve üst örtü sistemi ahşaptandır.

Süslemeler; ahşap üzerine yapılan süslemeler ve duvar üzerine yapılan süslemeler olarak ayrılır. Ahşap süslemeler tavan yüzeyinde görülürken, duvar üzerine yapılan süslemeler harim duvarlarında görülmektedir. Yazır Cami süslemeleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Acıpayam Yazır Cami Motif Tablosu

MOTİF İSİMLERİ		AHŞAP ÜZERİNE YAPILAN			DUVAR ÜZERİNE YAPILAN			
		Harim Tavanı	Kadınlar Mahfili	Kiriş	Güney	Doğu	Batı	Kuzey
Bitkisel Motifler	Gül	X	X	X	X	X		X
	Lale			X				
	Gülbezek				X			
	Yaprak		X	X	X	X	X	X
	Karanfil					X		X
	Natürmort	X			X	X	X	
	Ağaç				X	X	X	
	Tomurcuk						X	
	Selvi				X		X	
	Çiçek	X	X	X	X	X	X	X
	Çalı				X			
	Dallar	X				X	X	X
	Sarmaşık				X	X	X	X
Mimari tasvir	Cami				X	X	X	
	Minare				X	X	X	
	Küllüye						X	
	Çeşme						X	
Meyve Tasvirleri	Üzüm				X	X		
	Nar					X	X	
	Karpuz						X	
	Kavun						X	
	Limon					X		
	Elma					X	X	
Sembolik Motif	Vazo	X			X	X	X	X
	Perde				X			
	İbrik					X	X	X
	Sepet					X		
Yazı	Sülüs							
	Aynalı	X						

Harim duvarları yatay üç şeritle ve dikey şeritlerle panolara bölünerek süslenmiştir. En alttaki panolar boş bırakılmış üstteki panolar ağırlıklı olarak bitkisel motifler ve natürmortlarla süslenmiştir. Tablo 7’de görüldüğü gibi yapıdaki süslemelerin çoğu bitkisel motifler, mimari tasvirler ve yazılardan oluşur.

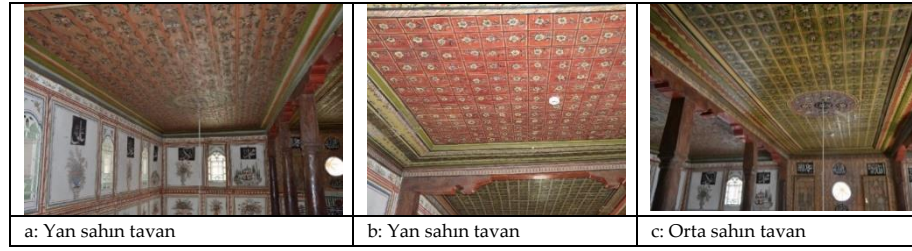
Tablo 7: Yazır Cami Duvar Üzerine Yapılan Kalem İşi Süsleme Fotoğrafları

Kaynak: (Yazır Cami, 2018)

Tablo 8’de görüldüğü gibi ahşap üzerine yapılan kalem işi süslemeler tavanda yoğunlaşmıştır. Tavan kare alanlara ayrılmış karelerin içi çoğunun güllü motifinin oluşturduğu bitkisel motiflerle işlenmiştir.

Tablo 8: Yazır Cami Ahşap Üzerine Yapılan Kalem İşi Süsleme Fotoğrafları

Kaynak: (Yazır Cami, 2018)

Kalem işlerinin yaygınlaşan ilk türleri olan, vazodan çıkan bitkisel kompozisyonlar ve natüralist kompozisyonların dini yapılarda kullanıldığı az sayıda yapı vardır (Azizsoy, 2015, s. 157). Yazır Cami bu tür kompozisyonları içinde barındıran bir cami olması açısından sanatsal olarak önemli bir yere sahiptir.

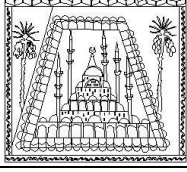
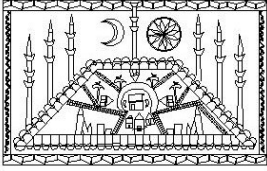
3.2.1 Camilerde Kullanılan Sembol Örnekleri

Camilerdeki sembollerin kavranmasını kolaylaştırabilmek için incelenen iki camide en çok kullanılan bitkisel motif, mimari ve sembolik tasvir örnekleri tespit edilip anlamlarıyla birlikte tabloya aktarılmıştır.

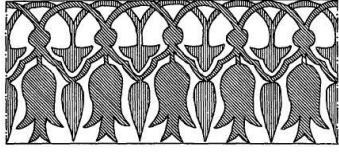

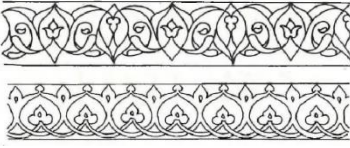
Tablo 9'da anlamı verilen cami tasviri, incelenen Boğaziçi Cami ve Yazır Cami'nde görülmekte Kâbe tasviri ise sadece Boğaziçi Cami'nde görülmektedir. Cami ve Kâbe tasvirleri benzer perspektiflerle yanlarında minarelerle birlikte çizilmiştir.

Tablo 9: Mimari Tasvirler

	<p>Cami Allah'a ibadet edilen yer olan cami kutsal görülmüştür. Cami resmi de bu açıdan kutsal sayılmış ve cami duvarlarına işlenmiştir (Beykal, 1997, s. 78).</p>
(Demirçalı,2018)	
	<p>Kâbe İslâm dini için en kutsal yer olan Kâbe'nin tasvirleri zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. İlk defa Fresk olarak Kâbe motifi Sivrihisar Haznedar mescidinde görülmektedir (Beykal, 1997, s. 78).</p>
(Demirçalı,2018)	

Tablo 10'da gösterilen camilerde en çok kullanılan motifler olan bitkisel semboller, Boğaziçi ve Yazır camilerinde yoğun olarak görülmektedir. S ve C kıvrımlarıyla çevrilen panolar içinde ağırlıklı olarak bitkisel motifler yer almaktadır.

Tablo 10: Bitkisel Semboller

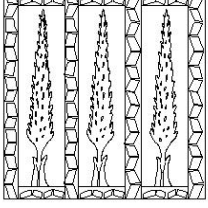

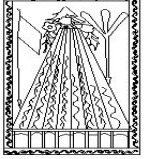
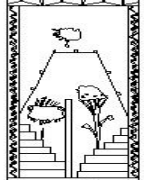

	<p>Lale Lale kelimesi ile Allah kelimesinde bulunan harflerle yazılmaktadır. Lale tersinden İslam dini ve Osmanlı sembolü olan hilal olarak okunmaktadır (Beykal, 1997, s. 80). Lale Türk sanatlarında en çok kullanılan sembollerdendir (Saticioglu, 2020, s. 419).</p>
(Çakmak Ş. , 1991, s. 36)	
	<p>Gül Gül Allah'ın ve Allah'ın birliğinin sembolüdür. Aynı zamanda gül Hz. Peygamber'in kokusunu temsil eder. Gül kokusu ve görüntüsüyle önemli bir yere sahiptir. Hıristiyanlarda da gül sembolü kullanılmış, Hz. İsa'nın bir sembolüdür (Duran, 1992, s. 333).</p>
(Çakmak Ş. , 1991, s. 59)	
	<p>Lotus-Palmet Palmiye yaprak biçiminde bitkisel süsleme motifidir. Lotus aynı zamanda suyun sembolüdür. Bütün bu açıklamalar ışığında lotus, tekerlek ve iç içe daire motiflerinin tanrının sembolleri olduklarını kabul etmek gerekir. (Şahin , 1983, s. 28; Şimşir, 1990, s. 8)</p>
(Demiriz, 1979)	

Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla Sembolik Etkileşimi

Sembolle mekânlar anlam kazanır, camilerdeki süslemeler de ortamın maneviyatını yüceltmek ve yapılan ibadetin feyzini arttırmak için yapılır. Tablo 11’de görülen semboller camilerde farklı tasavvufi anlamlar kazanmaktadır.

Tablo 11: Sembolik Tasvirler

	Selvi Motifi Sürekli yeşil olup, göklere uzanıp erişilmez olmasıyla Türklerin İslam öncesinden beri kutsal ağacı olan selvi, İslam sonrasında da Türk inancındaki hayat ağacıyla özdeşleşerek, dünya ve ahiretin sembolü olmuş, elif benzerliği dolayısıyla tasavvufta vahdaniyeti çağrıştırmaktadır. Osmanlı minyatürlerinde ölümsüzlük, hayat ve ölüm arasındaki sonsuzluk ve benzeri anlamlar da yüklenmiştir (Azizsoy, 2015, s. 174)
(Demirçalı,2018)	
	Kandil Şamdan Terazi Motifi Allah’ın sembolü olan kandil ölüm sonrası yol aydınlatıcı anlamı taşımaktadır. Hayat ağacını tasvir eden şamdan ışık verici anlamı yanında ölünün ruhunun yükselmesini anlatır. Terazi sembolü kıyamet günü günah ve sevapların tartılmasını ve adaleti simgeler. Makas kötü sözleri mekanda kesmek için sembolik olarak kullanılmaktadır (Duran, 1992, s. 332; Beykal, 1997, s. 81).
(Demirçalı,2018)	
	Cennet- Tasviri Cennet tasvirlerinde sekiz basamak ve cennet kapıları tasvir edilmektedir. Cennet tasvirinde basamaklar yukarı doğru daralmakta, basamaklarda akan ırmaklar temsili çizilmektedir. Basamakların altında cennetin sekiz kapısı, üstünde cenneti örtmüş biçimde Tuba Ağacı temsil edilmektedir (Harman, 2015, s. 96; Duran, 1992, s. 332).
(Demirçalı,2018)	
	Cehennem Tasviri Kur’an’da bir ayette cehennem yedi kat olarak geçmiş, tasvirlerde de cehennem ortadan ikiye bölünmüş iki yana yasl, ortasında Gayda kuyusu bulunan yukarı daralan yedi basamak olarak çizilmiştir. Ayrıca yanında zakkum ağacı, Veys Deresi ve katran kazanı da çizilmiştir. Sırat köprüsü basamakların en üstünde yer almaktadır (Harman, 2015, s. 97).
(Demirçalı,2018)	
	Ağaç Motifi Türk mitolojisinde kutsal ağaç, gövdesinden akan kutsal sıvı ile bitmeyen güç, hayat bahşeden ölümsüzlük veren tanrıyı temsil eder (Yurteri & Ölmez, 2008, s. 1446). Kutsal sayılan ağaç yanında bir hayvanla birlikte çizilmektedir.
(Demirçalı,2018)	

Ayrıca Yazır Cami’nde çok bulunan meyve motifleri, farklı zamanlarda görülen birçok inançta içindeki çekirdeklerden dolayı kutsal bir yiyecek, bolluk, bereket, doğum ve sonsuz yaşam gibi anlamlar taşımaktadır (Çağlıtütüncü, 2013, s. 78).

3.3. Buldan Dokuması

Dokumacılığın sürekli geçim kaynağı olduğu illerden olan Denizli’de dokumanın ana merkezlerinden biri Buldan ilçesidir (Utkun ve Arpacı Gündoğan, 2014). Buldan’da dokunan kumaşların genel adı Buldan Bezi’dir. Buldan Bezinden perde, yatak örtüsü, çarşaf, sofraya bezi, masa örtüsü, peçete, peştamal, havlu, bornoz gibi birçok ürün elde edilir. (Köşklük, 2009, s. 122) Buldan Bezleri düz dokumalar olmasına rağmen üzerlerine baskı yöntemiyle işlemler basılmaktadır. Türk rokoku olarak tanımlanan üslupla oluşturulan bezemeler dokumalarda kullanılmıştır. Üzerlerine ağırlıklı olarak bitkisel olmak üzere çok değişik semboller işlenmiştir.

Tablo 12’de görülen Denizli merkezinde bulunan satış yerlerinden ulaşılan Buldan dokumalarında ağaç, lale, zambak, gül, yaprak, karanfil ve haşhaş bitkisi gibi bitkisel motiflere rastlanmaktadır. Ayrıca rozet, yıldız, melandr gibi geometrik motiflere de rastlanmıştır.

Tablo 12: Buldan Dokuması Fotoğrafları

			
a: Ağaç	b: Lale-Geometrik	c: Geyik tavus kuşu	d: Stilize horoz
			
e: Lale	f: Yaprak	g: Haşhaş bitkisi	h: Çiçek
			
ı: Lale-sümbül	i: Zambak	j: Vazo-lale	k: Rozet-lale
			
l: S hatlar	m: Lale	n: Yıldız	o: Lotus
			
ö: Yaprak	p: Karanfil	r: Melandr	s: Hitit kursu

4. Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami ve Buldan Dokumalarında Kullanılan Motiflerin Değerlendirilmesi

Çalışmada incelediğimiz camilerde görülen ve Buldan Dokumalarında kullanılan motifler; bitkisel motifler, geometrik motifler, sembolik motifler, mimari tasvirler, meyve motifleri ve yazılar olarak gruplanmaktadır. Camiler ve dokumalardaki motiflerin benzerlikleri Tablo 13'te gösterilmektedir.

Tablo 13: Kalem İşi Süslemeli Camilerdeki ve Buldan Dokumasındaki Motiflerin Karşılaştırma Tablosu

MOTİF İSLERİ		CAMİLER		DOKUMA
		BOĞAZIÇI	YAZIR	BULDAN
Bitkisel Motifler	Gül	X	X	X
	Lale	X	X	X
	Menekşe	X		
	Yaprak	X	X	X
	Tomurcuk		X	
	Karanfil	X	X	X
	Palmet	X		
	Ağaç	X	X	X
	Selvi		X	
	Çam Ağacı			X
	Natürmort		X	X
	Sarmaşık	X		
	Stilize çiçek	X	X	X
	Dallar	X	X	X
Mimari Tasvir	Kabe	X		
	Cami-Minare	X	X	
	Küllüye		X	
	Kuyu	X		
Sembolik Tasvir	Vazo	X	X	X
	Perde	X	X	
	Güneş	X		
	Cennet-Cehennem	X		
	Sırat	X		
	Terazi	X		
	İbrik	X	X	
	Tomurcuk			X
Geometrik Motifler	Şamdan	X		
	Rozet	X		X
	Yıldız	X		X
	S Hatlar	X		X
	Çarkıfelek	X		
Yazılar	Kartuş	X		
	Aynalı		X	
Meyve Motifleri	Sülüs	X	X	
	Karpuz		X	
	Nar		X	
	Üzüm		X	
	Limon		X	
Elma		X		

Tablo 13'teki Kalem İşi Süslemeli Camilerdeki ve Buldan Dokumasındaki Motiflerin Karşılaştırma Tablosuna göre;

Bitkisel motifler: İncelenen Boğaziçi ve Yazır camilerinde rastlanan lale, yaprak, ağaç, stilize çiçek, gül, karanfil ve dallar Buldan Dokumasında da görülürken iki camide de görülen sarmaşık motifine Buldan Dokumalarında rastlanmamıştır. Menekşe ve palmet motifleri sadece Boğaziçi Camisi'nde görülürken, tomurcuk ve selvi motiflerine ise Yazır Camisi'nde rastlanılmıştır. Çam ağacı motifine ise Buldan Dokumasında rastlanmakta olup camilerde bulunmamaktadır. Boğaziçi Camisi'nde bulunmayan natürmort süslemeler Yazır Cami ve Buldan Dokumasında görülmektedir.

Mimari tasvirler: İncelenen iki camide minare ve cami tasviri görülürken Kâbe ve kuyu tasvirleri Boğaziçi Camisi'nde, külliye tasviri Yazır Camisi'nde görülmektedir. Mimari tasvirlerle Buldan Dokumasında rastlanmamıştır.

Sembolik tasvirler: Vazo motifi, incelenen iki cami ve Buldan Dokumasında görülürken, perde ve ibrik motifi Boğaziçi ve Yazır Camilerinde bulunmaktadır. Cennet, cehennem, terazi, güneş, sırat ve şamdan motiflerine yalnız Boğaziçi Camisi'nde, tomurcuk motifine sadece Buldan Dokumasında rastlanmaktadır.

Geometrik motifler: İncelenen Buldan Dokumalarında görülen rozet, S hatlar ve yıldız motifi Boğaziçi Camisi'nde de görülmektedir. Çarkifelek ve kartuş motifi ise sadece Boğaziçi Camisi'nde görülmekte olup Yazır Cami ve Buldan Dokumasında bulunmamaktadır.

Yazılar: Sülüs stili yazılar incelenen iki camide, aynalı stili yazılar ise Yazır Camisi'nde görülmektedir. İncelenen Buldan Dokumalarında yazılara rastlanmamaktadır.

Meyve motifleri: Boğaziçi Cami ve Buldan Dokumasında bulunmayan üzüm, limon, karpuz, nar ve elma motifleri Yazır Camisi'nde görülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen cami ve dokuma örneklerinde benzer motifler tespit edilmiştir. Bu benzerlik seçilmiş örnekler üzerinden gösterilmeye çalışılmış olsa da yapılan literatür taramasında Türkiye ve Denizli örneklerinde hem camiler hem dokumanın her kolu için benzer motiflerin tasvir edildiği ve benzer üslupların kullanıldığı görülmektedir. Çalışma alanı ele alındığında Denizli ilinde Çivril-Bayat, Çivril-Savranşah, Akköy-Yukarı, Kale-Cevherpaşa, Çal-Kocaköy, Güney-Belenardıç, Baklan-Tekke, Acıpayam-Yazır, Tavas-Hırka, Pamukkale-Hacıkaplanlar, Acıpayam-Yassıhöyük, Bozkurt-Baklankuyucak ve Çivril- Menteş gibi çok sayıda kalem işi süslemeli cami bulunmaktadır. Kullanılan semboller diğer camilerde de ağırlıklı olarak bitkisel sembollerden oluşmaktadır. Belenardıç Cami gibi tarikat sembollerinin ya da natürmortların yoğun işlendiği camiler olsa da bitkisel motifler ortak olarak işlenmektedir. Denizli'de halı, kilim, Buldan İşi, çarşaf, şalvarlık gibi birçok dokuma ürünü mevcuttur. Önceden atölyelerde işlenen şimdi fabrikalarda üretilen bu ürünler için de

semboller değerlidir. Dokuma türüne göre sembollerin işleme teknikleri ve stilize edilmesi farklılık gösterse de işlenen motiflerin dili benzerlik göstermektedir. Üzerimizde taşıdığımız ve içinde bulunduğumuz mekânlara işlenen her bir motif, farklı bölge kültürü ve sanat dalının bölgede gelişmesiyle paralel değerlendirilmelidir.

5. Sonuç

Toplumlar arası etkileşim hızı zamanla değişmekte fakat süreklilik göstermektedir. Bu etkileşim bazen sanatçı, siyasetçi gibi bir kişi üzerinden bazen hikâye, destan gibi edebiyat üzerinden bazen de bir sembol, motif gibi görsel öğeler üzerinden gerçekleşmektedir. Görsel öğeler insanlar üzerinde en hızlı etkiyi sağlayan iletişim türü olarak değerlendirildiğinde çağlar ve toplumlar arası etkileşimde sembollerin çok önemli bir paya sahip olduğu söylenebilir. Semboller insanlık tarihiyle birlikte var olmuş, süslemeler medeniyetlerin somut öğeleri olarak karşımıza çıkmıştır. Semboller, insanlığın tarihe katkısının kanıtı niteliği taşımaktadır.

İlk başlarda en temel şekilleriyle yaşam tarzını yansıtan sembolik gösterimler zaman içerisinde somutlaştırılarak ve stilize edilerek kompozisyonlar oluşturulmuştur. Bu sembol ifadelerindeki değişim, medeniyetlerin çağlarını aktarımı yanında, sanata bakış açılarındaki ve yorumlarındaki değişikliği de yansıtmaktadır. İslamiyet'in kabulü gibi toplum yaşayışını derinden değiştiren dönüşümler sanat anlayışını da büyük ölçüde etkilemiştir.

Motifler dönemsel olarak değişiklik göstermekte olup bitkisel, sembolik ve geometrik motifler olarak sınıflandırılabilir. Semboller belirli bir sistematiğe ve bir hikâye üzerine oluşturulmakta, işlendiği yüzeye göre anlam kazanmaktadır. Dokumada, doğanın bir yansıması olarak kullanılan gül motifi, camilerde Allah'ın birliğini, peygamberin kokusunu temsil eder. Ayrıca farklı görüşlere göre gülün tek ya da demet olarak kullanılması da anlamını değiştirir. Sarayda, dini-sivil yapılarda ve kıyafetlerde süslemeler aynı zamanda bir zenginlik ve kademe göstergesidir. Bu açıdan sosyo-kültürel düzeni yansıması yanında yaptırın ve kullanan kişinin statüsü hakkında da bilgi vermektedir.

Sembollerin farklı formlarda çizilmesi farklı anlamlar oluşturmaktadır. Tek ve çok tanrılı dinlerde suyun kutsallığını yansıtan ibrik, arınmayı, temizliği ifade etmektedir. İbriğin vazo kandil gibi tasvir edilmesi cennet, bereket doğum, ölüm, evren ve ibadet gibi anlamları ifade etmektedir. (Altier, 2019, s. 149).

Türk süsleme sanatında en çok karşılaşılan ve en çok çeşitliliğe sahip olan kompozisyonlar, bitkisel motiflerden oluşmaktadır. Kimi zaman aslına uygun kimi zaman stilize şekilde kullanılmışlardır. C ve S kıvrım dallar ile oluşturulan motifler, elma, üzüm, meyve ağaçları ve selvi başlıca kullanılan motifler arasındadır (Çağlıtütüncügil, 2013, s. 62; Yıldırım, 2018, s. 293).

Çalışma kapsamında incelenen camiler ve dokumalarda en çok stilize çiçek kompozisyonlarına rastlanmış, natürmort ve meyve motiflerinin yanında sembolik anlam taşıyan motiflerde görülmüştür.

Süslemeler, kullanılan yüzeye göre farklı duyguları ve anlamları aktarmak için kullanılsa da benzer üsluplar göstermektedir. Çalışmada incelediğimiz camilerde ve dokumalarda motifler bitkisel motifler, geometrik motifler, sembolik motifler, mimari tasvirler, meyve motifleri ve yazılar olarak gruplanmaktadır. İncelenen Boğaziçi Cami ve Yazır Cami'nde görülen kalem işi motifleriyle Buldan Dokumasına işlenen motiflerin benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

İncelenen camilerdeki kalem işi süsleme motifleri ve Buldan Dokuması motifleri karşılaştırıldığında; en çok bitkisel sembollerde ortaklık bulunurken, mimari tasvir ve meyve motiflerinde hiç ortaklık bulunmamıştır. Yazır Camisi'nde görülen meyve motiflerine Boğaziçi Cami ve Buldan Dokumasında rastlanmamıştır. Sembolik motifler, geometrik semboller ve yazılarda ortak bazı motifler bulunmaktadır. Lale, yaprak, ağaç, stilize çiçek, dallar, vazo ve yıldız incelenen bütün cami ve dokumalarda karşılaşılan motiflerdir. Buldan Dokumasında bulunan çam ağacı motifi iki camide de görülmemektedir.

Bu çalışmada incelediğimiz farklı alanlardaki kültür ürünleri Denizli bölgesinin kimliğinden izler taşımaktadır. Karşılaştırmalarda ortaya çıkan benzerlikler farklı dönemlerde yapılan aynı tür yapılarda benzer süslemelerin görülmesinin yanında farklı disiplinlerle de benzerlikler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu gibi benzerlikler farklı yapı grupları ve ürünlerle çoğaltılabilir. Süslemeler bölgeden bölgeye dönemden döneme farklılık gösterse de doğanın ve nesnelerin soyutlaştırılmasından oluşmaktadır. Mimari gibi çok bileşenli disiplinlerin etkilendiği ve etkilediği disiplinler tespit edilerek başka çalışmalarla benzerlikleri ortaya koyulabilir. Süsleme geleneğinin devamlılığı, gelecek nesillere aktarılması ve yaşatılması için bu konuda yapılan çalışmalar önem taşımaktadır.

Kaynakça / Reference

- Akgün, B. (2007). Türk Süsleme Sanatında Hatailer. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi. 1*, s. 45-59. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Akoğlu , F. (2018). Denizli'de Dokumacılık ve Dokuma Kooperatiflerinde İlkler: Kale Dokumacılar Kooperatifi ve Denizli Dokumacıları Birlik Kooperatifi. *Belgi Dergisi*, 2(16), 928-943. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgi/issue/38281/428288> adresinden alındı

Denizli Kalem İşi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla Sembolik Etkileşimi

- Akpınarlı, H., & Balkanal, Z. (2012). 16-18. Yüzyıllarda İstanbul'da Üretilen Kumaşlarda Bitkisel Bezemelerin İncelenmesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 5(10), 179-209. <http://dergipark.org.tr/tr/pub/mahder/issue/28392/301951> adresinden alındı
- Alp, K.Ö. (2009). *Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş*. Eflatun Yayınevi, Ankara
- Altier, S. (2019). Osmanlı Sanatı'nda İbrik Tasvirleri ve İkonografisi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 17(26), 149-202. doi:10.17518/canakkalearastirmalari.585358
- Alyaç, Ş. (2018). Afyonkarahisar Basmakçı Hilal (Cuma) Cami ve Kalemışı Bezemeleri. VIII. Uluslararası Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu (s. 272-280). Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi.
- Atak, E. (2015). Tokat Mahmut Paşa Camii Kalemışı Bezemeleri. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(6), 197-226. doi:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8144>
- Azizsoy, A. (2015). Batılılaşma Devri Tasvir Sanatının Azerbaycan Cami Mimarisinde Görülen Duvar Resimlerinden Örnekler. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(29), 157-184. doi:10.21550/sosbilder.269493
- Baysal, A. F. (2016). Osmanlı Cami Mimarisinde İç Mekan Kalemışı Tezminatı. II. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Bakış Sempozyumu. 2. Sarajevo: Türkiye İmam Hatipler Vakfı Yayınları.
- Baysal, A. F. (2018). Kalem İşi Sanatında Yeni Tasarım ve Teknikler: Ahmet Hamdi Akseki Camii Örneği. *İSTEM*(31), 21-33.
- Beykal, F. (1996). Denizli İlinde 19.Yüzyılda Yapılan Duvar Resimli Yapılar, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pamukkale Üniversitesi
- Beykal, F. (1997). Baklan Boğaziçi Eski Cami. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(2), 73-90.
- Boğaziçi Kasabası Eski Cami*. (2019, 11 19). 20 02, 2020 tarihinde Türkiye Kültür Portalı: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/gezilecekyer/bogaz-ici-kasabasi-eski-camii> adresinden alındı
- Çağlıtütüncügil, E. (2013). Türk Süsleme Sanatında Nar: 'Form, Köken ve İkonografik Anlamı'. *Türklük Bilimi Araştırmaları*(33), 61-92. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tubar/issue/16974/177379> adresinden alındı

- Çakmak, Ş. (1991). Denizli İl'indeki Türk Anıtları (Camiler). Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ege Üniversitesi.
- Çakmak, Ş. (1994). Belenardıç (Toparan) Köyü Camii (Güney/Denizli). *Sanat Tarihi Dergisi*, 7(7), 19-26. <http://dergipark.org.tr/tr/pub/std/issue/16510/172380> adresinden alındı
- Çakmak, Ş. (2014). Denizli Çivril Menteş Köyü Camisi. H. Ünalın Özdemir, M. Kürüm ve N. Akbulut (Ed.), *Uluslararası XVIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu* içinde (s. 169-178). Aydın: Efeler Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çetinor Batuş, G. (2015). Toplum Sanat İlişkisi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 0(1-2), 317-322. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifd/issue/22898/245142> adresinden alındı
- Çevrimli, N. (2017). Denizli ve Çevresinde Yer Alan Bazı Câmilerin Yapı Elemanlarının Değerlendirmesi. *Vakıflar Dergisi*, 47, 170-204. doi:10.16971/vakiflar.329402
- Çirtil , S. (2007). Çivril Bayat Köyü Cami. M. Denктаş ve O. Eravşar (Ed.), *Sanat Tarihi Araştırmaları* (s. 115-125) içinde. Konya: Kıvılcım.
- Demirarslan, D. (2016). 19. yy Osmanlı Dini Mimarisinde Duvar Resmi Sanatı: Balkanlardan Kalkandelen Alaca Cami Örneği. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş'ı Veli Araştırma Dergisi*(80), 151-181.
- Demirçalı, F. (2018) Boğaziçi Cami Fotoğrafları, AFM Mimarlık, Denizli
- Demiriz, Y. (1979). *Osmanlı Mimarisinde Süsleme Erken Devir (1300-1453)* (Cilt I). Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul
- Dolunay, A., Kahraman, M. ve Nuhoğlu, M. (2019). Lalenin Osmanlı ve Hollanda Sanatındaki Yansımaları. *Kalemîşi Dergisi*, 7(14), 163-173. doi:10.7816/kalemisi-07-15-07
- Duran, R. (1992). Seki-Tekke Camii ve Tekke Sanatı ile İlgisi Üzerine. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(7), 323-349. <http://hdl.handle.net/20.500.12397/4122> adresinden alındı
- Erçin Koçer, S. (2019). Salihli / Damatlı Köyü Eski Cami'nin Kalem İş Bezemeleri (Manisa). *Turkish Studies*, 14(6), 3211-3226 . doi:10.29228/TurkishStudies.37373
- Erdoğan, G. ve Öztürk, B. (2019). Sürdürülebilir Kentleşme: Dokuma Kenti Buldan Örneği. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 4(1), 51-68. doi:10.30785/mbud.443568
- Gürcan Yardımcı, K. (2016, Ağustos). Osmanlı Dönemi Dokuma Ürünlerinden Örnekler. *International Journal of Cultural and Social Studies*, 2(1), 219-241.

Denizli Kalem İŖi Süslemeli Cami Motiflerinin Buldan Dokumasıyla Sembolik EtkileŖimi

- Halaç, H. H. ve Baran , H. (2018). Geleneksel Giysilerde ve Tarihi Yapılarda Süsleme Motifleri: EskiŖehir rneđi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(4), 2813-2831.
- Harman, M. (2015, Ağustos). Geç Devir Osmanlı Sanatında Cennet İmgesi: Duvar ve Kitaplarda Yer Alan Ŗematize Cennet Tasvirleri. *Uluslararası Sosyal AraŖtırmalar Dergisi*, 8(39), 354-363. www.sosyalarastirmalar.com adresinden alındı
- Hatipoğlu, O. (2007). 18. Yüzyıl Osmanlı Camilerinde Kalem İŖi Tezyinatı. Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi
- Kabakçı , B. (2013). Cami Tezyinatının YapılıŖ Amacı, Günümüzdeki Uygulamaların Sorunları, Beklentiler ve çözüm nerilerine İliŖkin Bir Deneme. *KalemiŖi Dergisi*, 1(1), 28-39.
- Kaya, E. (2010). Denizli İl Merkezindeki AhŖap Camiler. *GeçmiŖten Günümüze Denizli Yerel Tarih ve Kültür Dergisi*, (26), 31-37.
- Kaynar, H. ve Tonus, E. (2014). Sivas Altınayla (Tonus) İlçesi Düz Dokuma rnekleri'nin Motif Yönünden İncelenmesi. *Art-e Sanat Dergisi*, 7(13), 53-83. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduarte/issue/20733/221575> adresinden alındı
- KŖklk, N. (2009). Tarihsel Süreçte Dokumacılık Mekn İliŖkisinin Koruma Amaçlı Değerlendirmesi: Tire- Kula - Buldan rneđi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*.
- MavuŖođlu, N. İ. (2008). SavranŖah Köyü Camisi Restorasyon Projesi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi
- PektaŖ, K. (2011). *Denizli ve Çevresindeki Türk Dönemi Eserleri*. Yapı Kredi Yayınları, Denizli
- Salbacak, S. (2018). Geç Dönem Osmanlı Camilerindeki Duvar Resimleri. *International Journal of Social And Humanities Sciences* , 2(1), 66-74. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijshs/issue/39160/460854> adresinden alındı
- Saticiođlu, H. (2020). Batken'de (Kırgızistan) ve Batman'da (Türkiye) Ters Lale. *İnsan ve Toplum Bilimleri AraŖtırmaları Dergisi*, 9(1), 417-434. <http://www.itobiad.com/tr/issue/53155/647177> adresinden alındı
- Sevinçtav Kanlıçay, S. (2010). Barok-Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul ÇeŖmelerinde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740-1797). Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi
- Soysaldı, A. (2018, Aralık 28). Kültür, Sanat ve BeŖeriyet İliŖkisi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*(22), 305-315.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanatvetasarim/issue/41779/504098>
adresinden alındı

- Şahin, F. (1983). *Seramik Sözlüğü*. Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul
- Şimşir, Z. (1990). Konya Selçuklu Çinilerinde Kullanılan Motifler. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Süleyman Demirel Üniversitesi
- Talas, M. ve Aksoy, N. D. (2006). Osmanlı Süsleme Sanatlarının Türk Kültür Tarihi Ekseninde Değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırma Dergisi*(19), 457-470. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16960/177112> adresinden alındı
- Utkun, E. ve Arpacı Gündoğan, M. (2014). Buldan Dokumalarının Kullanım Alanının Arttırılmasına Yönelik Bir Uygulama Çalışması. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 4(4), 73-78. doi:10.17339/ejovoc.49081
- Ülkü, O. (2016). Osmanlı Mimarisinde Manzara Resimleri Süslemeciliği Bağlamında Koçarlı-Cincin Köyü Cihanoğlu Hacı Abdülazizi Efendi Camii Duvar Süslemeleri Değerlendirmesi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 25(2), 277-293. doi:10.29135/std.282189
- Yanar, A. ve Erdoğan, Z. (2019). Denizli Dokumalarının Kültürel Miras ve Coğrafi İşaretleme Bakımından Önemi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(37), 43-51. <http://dergipark.org.tr/tr/pub/pausbed/issue/49722/421646> adresinden alındı
- Yazır Cami*. (2018). 02 20, 2020 tarihinde Acıpayam Belediyesi: <https://acipayam.bel.tr/yazir-camii/> adresinden alındı
- Yıldırım, S. (2018). Amasya Gümüşhacıköy Türbelerindeki Kalem İş Süslemeler. *Art-Sanat Dergisi*(10), 327-293. doi:10.26650/artsanat.2018.10.0013
- Yıldız, H. (2011). Türkiye'nin Sanayileşmesinde Dokuma Sanayinin Yeri ve Önemi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1-4), 389-404. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuifm/issue/837/9253> adresinden alındı
- Yurteri, S. ve Ölmez, F. N. (2008). Türk Dokumalarında Ağaç Motifi. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi 2007*, (s. 1445-1470).Ankara, T.C. Başbakanlık Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı,

